

Fóti Péter: A demokrácia minimuma

május 26, 2015

megjelent a Népszabadság 2015. január 15-i számában

Sajnos hozzá kell szoknunk, hogy a demokrácia szót mindenki könnyen a szájára veszi, ha valamivel elégedetlen. Ennél is rosszabb azonban az a fejlemény, ha valaki a szó hallatán csak legyint, és ezzel kifejezi megvetését az egész világ és benne a demokrácia iránt is.

Mindebből azt a következtést vonom le, hogy érdemes lenne tisztázni a demokrácia fogalmát, megtisztítva azon értelmezésektől, amelyek hozzájárultak, hogy ez a szép eszme lejáratódjon. A demokrácia igazi értelme abban van, hogy a demokrácia rendszerében minden embernek befolyása van saját életére. A probléma ott keletkezik, hogy ez a befolyás, ahogy az emberi közösség mérete nő, egyre érzékelhetetlenebbé válik.

Ezt a problémát sokan sokféleképpen próbálták feloldani. A klasszikus – és számomra nem túl szimpatikus – megoldás azt mondja, hogy bele kell törödnünk abba, hogy az egyes ember csupán a választások útján befolyásolhatja az eseményeket, és cserébe ezért az állam biztosítja számára a magánélet szabadságát, azt, hogy a magánéletben ne legyen túlzottan korlátozva, fogyaszthasson, jól éljen.

Az 1990-es fordulat Magyarországon is ezt a fajta demokráciaképet követte. Tette ezt mindazzal, hogy joggal mutatható arra, az állampolgár a többpártrendszer keretében nagyobb súllyal bírt, mint a korábbi kommunista diktatúra alatt. A demokráciának azonban létezik egy másik – számomra szimpatikusabb – megoldása is: ennek lényege, hogy az egyes emberek a fent bemutatott rendszernél nagyobb mértékben vehessenek részt saját életük alakításában, miközben nem kellene lemondaniuk a magánélet védelméről és a magánélet

szabadságáról sem.

A polgári demokráciákban, mint minden komplex társadalomban, számos döntést kell hozni. Ezen döntések minősége nem elhanyagolható. Évszázados követelés, hogy a döntéseket lehetőleg ott hozzák meg, ahol a döntések által érintett emberek élnek, ahol vagy személyesen, vagy küldötteik segítségével befolyást tudnak gyakorolni. Ez az évszázados követelés azonban mind a mai napig csak vonakodva teljesül.

Amikor egy hatalom meggyengül, akkor gyakran kerül sor arra, hogy kisebb emberi közösségek magukhoz ragadják saját sorsukat, és önállóan kezdenek dönteni és cselekedni. A mindenkori központi hatalom, ha megszilárdul, akkor igyekszik az ilyen kinövéseket lenyesegetni. Mindazonáltal a döntések túlzott centralizációjának megszüntetése egy lehetőség arra, hogy a társadalom szélesebb tömegei aktívan részt vehessenek saját sorsuk irányításában. Ehhez tudatosítani kell, hogy ennek megvalósítására vannak eszközök, és ezek jogos követelések.

Jogos követelés az, hogy egy-egy ország parlamentje ne ragadjon magához minden hatalmat, hogy az adók ne egyetlen nagy kalapba folyjanak be, ahonnan aztán a bürokrácia kényérekedvére osztja el a pénzt. A fenti követelés, hogy a demokrácia legyen decentralizált, olyan követelés, amely nem kapott elég hangsúlyt az 1990-es fordulatban. Igaz ugyan, hogy gondoltak a községek és a városok önállóságára, és létrehoztak egy decentralizált önkormányzati rendszert saját pénzügyi forrásokkal, de mindez mégis kevés volt, hiszen ez alatt a községi, városi, kerületi szint alatt nem sok történt, illetve ez a rendszer sem működött jól, mert a forrásokat újra centralizálták.

A demokrácia mostani válsága is részben ennek tudható be. Senkinek nem jutott eszébe 1990 körül, hogy egy demokráciában az iskoláknak maguknak is demokratizálódniuk kellene. Hogy az iskolai demokráciaoktatás az iskola demokratizálása nélkül ahhoz hasonlít, mintha valaki úszni tanulna víz nélkül.

Ugyanígy kevés szó esett arról, hogy a családokban, munkahelyeken, klubokban is demokratikus életnek kellene folynia. Túlzottan elragadott minket a verseny imádata, és kevésbé vettük figyelembe, hogy mennyi előny származhat abból, ha az iskolákban tanárok és gyerekek egymással kooperálnának, ami a kiscsoportos demokrácia legfőbb előnye.

Nem gondoltunk arra, hogy a családi és az iskolai demokrácia hiánya rengeteg fiatalat taszít olyan hamis gondolati világba, amelyben egyetlen nagyvezér szava a döntő. Nem gondoltunk arra, hogy ahol nincs demokratikus élet, ott más világmegváltó hamis gondolatok fogják megragadni a fiatalok képzeletét. Aki maga érzi, hogy a családjában, az iskolában szava van, az nem kell, hogy a vezéri bölcsesség után fusson. Ezért fontos, hogy tudatosítsuk: a demokrácia nem csupán a hatalomnak a hatalmi ágak közötti megosztását jelentheti, hanem a hatalom vertikális megosztására is szükség van.

A gondokat, amelyek csupán egyetlen közösséget érintenek, a legjobban magában a közösségben lehet megoldani. Kis személyes emberi közösségekben érdemes időről időre összejönni és megvitatni a közösség dolgait. Amennyiben egy ügy nem érint más közösségeket, akkor rögtön dönteni is lehet. Nem kell hagyni, hogy az életünkről messzi hivatalokban, parlamentekben döntsenek. Kezünkbe kell vennünk sorsunkat. Különösen fontos ez akkor, amikor a központi hatalom birtokosai nem tisztelik a hatalommegosztásnak se a horizontális, se a vertikális formáját, ha a demokrácia csupán formálisan van meg, de annak tartalma kiürült.

Egy tájékozott, saját ügyeiben járatos ember tudja, hogy egy országosan meghozott törvényt nem csupán annak tartalma miatt lehet támadni, hanem azért is, mert olyan dolgokat szabályoz, amit érdekesebb helyi szinten eldönteni. A közvetlen demokrácia, a döntési szintek közelebb vitele az abban érintettekhez nagyon fontos abban, hogy az emberek a demokráciát magukénak érezzék, és ha kell, megvédjék azoktól, akik azt többé vagy kevésbé meg akarják szüntetni. Ha mindezek a gondolatok nem válnak közismertté, akkor egy hatalmi

változás után nem egy jobb rendszer jön létre, hanem csak új uraink lesznek.

Vegyük komolyan Jefferson intelmét:

„A nemzedék, amely a forradalmat megkezdi, ritkán fejezi azt be. Hozzászokva kora gyerekkorától ahhoz, hogy testét és gondolkodását a királyoknak és a papoknak rendeli alá, képtelen arra, hogy amikor kell, gondolkozzon és tegyen önmaga érdekében. Tapasztalatlansága, tudatlansága és bigottsága változtatja őket a Bonaparték szerszámává. Az első kísérlet az önkormányzásra való jog visszaállítására kudarcot vallhat, ahogyan a második is, a harmadik is... De ahogy egy fiatalabb, jobban képzett generáció jön, az érzés, hogy mire van szükségük, egyre világosabbá válik, akkor a negyedik vagy ötödik, vagy valamelyik azt követő megújult kísérlet biztosan sikert arat!”